
UDK 811.111'373.7:811.163.42'373.7

811.163.42'373.7:811.111'373.7

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 23. X. 2011.

LIDIJA MUSTAPIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru

lidija.mustapic@tel.net.ba

POTEŠKOĆE IZVORNIH GOVORNIKA HRVATSKOGA JEZIKA PRI PREPOZNAVANJU EKVIVALENCIJE IZMEĐU ENGLESKIH I HRVATSKIH FRAZEMA

Sažetak

Cilj je ovoga istraživanja utvrditi s kojim se poteškoćama učenici engleskoga jezika koji su izvorni govornici hrvatskoga susreću pri prepoznavanju ekvivalencije između engleskih i hrvatskih frazema. Za ispitanike je izabrano devedeset studenata viših godina studija engleskoga jezika na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Mostaru. Analizirajući studentske prijevode engleskih frazema na hrvatski i hrvatskih frazema na engleski, istražena je uloga transfera i konteksta pri usvajanju engleskih frazema. U radu se također razmatraju implikacije istraživanja za poučavanje engleskih frazema izvornim govornicima hrvatskoga jezika.

***Ključne riječi:** frazem, ekvivalencija, interferencija, pozitivni transfer, kontekst*

Uvod

Frazemi su zanimljivo, ali i kompleksno jezično područje. Iako se često pogrešno vezuju za govorni jezik, oni se rabe u različitim kontekstima i obogaćuju gotovo sve vrste izričaja pa je zapravo nemoguće

tvrditi da dobro vladamo nekim jezikom ako nismo ovladali njegovom frazeologijom.

Stoga je razumljivo što su frazemi neizostavna sastavnica učenja engleskoga kao stranoga jezika. Međutim složenost njihovih osobina i njihova uska povezanost s kulturom uzrokuju poteškoće učenicima i studentima koji imaju problema s frazemima čak i na naprednim stupnjevima učenja. Upravo činjenica da je za učenike engleskoga kao stranoga jezika učenje idiomatskoga jezika istodobno nužno, zanimljivo ali i problematično, bila je motivirajući čimbenik za ovo istraživanje.

Predmet je istraživanja sposobnost učenika engleskoga koji su izvorni govornici hrvatskoga jezika prepoznati ekvivalenciju između engleskih i hrvatskih frazema. Budući da je za uporabu idiomatskoga jezika potrebna napredna razina znanja stranoga jezika, za ispitanike su izabrani studenti viših godina studija engleskoga jezika na Filozofskome fakultetu u Mostaru. Cilj je utvrditi koji čimbenici utječu na proces usvajanja engleskih frazema u ove skupine ispitanika i na koji način. Uloga transfera i konteksta u središtu je istraživanja.

Pretpostavka je da ovo istraživanje može nastavnicima engleskoga kao stranoga jezika pružiti uvid u poteškoće koje izvorni govornici hrvatskoga imaju s engleskim frazemima. Zbog nedostatka sličnih istraživanja koja bi se bavila izvornim govornicima hrvatskoga jezika, rezultati mogu pomoći predvidjeti učeničke pogriješke i pronaći načine kako ih izbjeći.

1. O frazemima

Frazemi predstavljaju jedno od najživopisnijih područja engleskoga jezika. Oni su jezična posebnost koja naš izričaj čini zanimljivijim i oseljivijim. Engleski jezik vrlo je bogat frazemima; prema istraživanju što ga je 1995. proveo Jackendoff (Glucksberg, 2001: 68) izvorni govornici američke varijante engleskoga jezika u svakodnevnoj komunikaciji rabe jednak broj idiomatskih izraza i riječi koje ne pripadaju polju frazeologije. Zanimljivo je da primjere njihove porabe ne nalazimo samo u neformalnoj komunikaciji nego i u formalnim kontekstima te u književnosti.

Osim toga usko su vezani za kulturu i često ih je nemoguće razumjeti bez poznavanja kulturološkoga konteksta.

Definicija termina *frazem* koju najčešće susrećemo u literaturi uglavnom je varijacija sljedeće formulacije: „Frazem je jezična konstrukcija čije značenje ne ovisi o značenju pojedinačnih riječi koje je čine.“ (Gluckberg, 2001: 68) Uzmimo kao primjer frazem *kick the bucket*. Doslovan prijevod izraza nema nikakve veze s njegovim idiomatskim značenjem – semantičkom analizom pojedinačnih riječi nikada ne bismo došli do značenja *umrijeti*.

Definiciju sličnu prethodnoj možemo naći i u drugih autora. Na primjer Baker (1992: 63) frazeme definira kao „jezične konstrukcije koje dopuštaju malo ili nimalo promjena oblika i čije značenje često ne ovisi o pojedinačnim elementima frazema“. Autorica također dodaje (Baker, 1992: 63) kako u frazema obično ne možemo mijenjati redoslijed riječi niti dodavati ili izostavljati riječi (primjerice ne možemo reći *spill beans¹* ili *face the classical music²*), zamijeniti jednu riječ drugom (npr. *bury a hatchet³*) ili rabiti gramatičku strukturu koja se razlikuje od originalne (npr. *the music was faced*).

Na pitanje koje sve jezične strukture pojam *frazem* obuhvaća nije lako odgovoriti jer se mišljenja stručnjaka često razlikuju. Ovdje ćemo se osvrnuti na dvije klasifikacije koje ilustriraju koliko mišljenja lingvista o ovome pitanju mogu varirati.

Moon (1998.) smatra da frazemi pripadaju široj kategoriji koju naziva *fixed expressions* (nepromjenjivi izrazi), a u koju, uz frazeme, stavlja i kolokacije, poslovice, poredbe i izreke. Međutim autorica nije zadovoljna terminom *fixed expression* zato što je njezino istraživanje pokazalo kako takvi izrazi nisu potpuno nepromjenjivi. Također navodi kako mnogobrojni rječnici pogrješno nazivaju sve nepromjenjive izraze frazemima te smatra nužnim razgraničavanje kategorija.

1 Pravilan frazem glasi *spill the beans*.

2 Pravilan frazem glasi *face the music*.

3 Pravilan frazem glasi *bury the hatchet*.

S druge strane Fernando (1996: 3) frazeme definira kao „konvencijom nastale izraze koji se sastoje od više riječi“. Po njoj termin obuhvaća sve fiksne izraze u jeziku uključujući i poslovice, poredbe i izreke.

Također je zanimljivo kako termin *idiom* koji se rabi u engleskome jeziku nije univerzalan. Lingvisti izvan anglosaksonskoga područja rabe izraze *frazološka jedinica* i *frazem* (što je slučaj i s hrvatskim jezikom).

2. Frazemi i učenje engleskoga kao stranoga jezika

Zanimljiva je činjenica kako čak i učenici na naprednome stupnju učenja engleskoga kao stranoga jezika imaju problema s frazemima. Prodromou (u: O’Keeffe – McCarthy – Carter, 2007: 94) to naziva „paradoksom idiomatskoga jezika“ – upravo ono područje jezika koje čini izričaj izvornih govornika prirodnim predstavlja veliku prepreku strancima koji žele naučiti engleski jezik.

Kada djeca uče svoj materinji jezik, oni bez poteškoća usvajaju frazeme jednako kao i ostale jezične elemente. S druge strane osobe koje uče engleski kao strani jezik uglavnom imaju poteškoće s frazemima – istraživanja pokazuju (O’Keeffe – McCarthy – Carter, 2007: 94) kako učenici engleskoga kao stranoga jezika rabe manje frazema od izvornih govornika, prave znatan broj pogriješaka u obliku i funkciji te znaju u potpunosti izbjegavati porabu frazema.

Postoji nekoliko razloga zašto učenici imaju toliko problema s frazemima. Kao prvo izvorni govornici frazeme ne uče u školi kao što uče primjerice pravopis i gramatiku – fluentnost u porabi idiomatskoga jezika rezultat je dugogodišnje porabe takvih izraza. Stoga je jasno da učenici engleskoga kao stranoga jezika teško mogu steći jednaku fluentnost u uporabi idiomatskoga jezika kao izvorni govornici ako su mu bili izloženi samo u tijeku školovanja. Irujo (1986-b) također naglašava kako dodatan problem predstavlja činjenica da nastavnici i izvorni govornici, kako bi ostvarili uspješniju komunikaciju, pojednostavljaju svoj govor kada razgovaraju s učenicima engleskoga kao stranoga jezika rabeći pri tome konkretne, svakodnevne izraze, a izbjegavajući frazeme.

Frazemi variraju po stupnju sintaktičke i leksičke fleksibilnosti, transparentnosti značenja i kompozicionalnosti. Sama ta činjenica čini pravilnu uporabu frazema teškim zadatkom. Nadalje, kulturološka komponenta također može otežati razumijevanje. Učenici obično nemaju problema s transparentnim frazemima (Glucksberg, 2001: 87) kod kojih do značenja izraza možemo doći doslovnim tumačenjem frazema. Međutim do problema dolazi kada su frazemi netransparentni i vezani za kulturu.

Transfer (djelovanje prvoga jezika na drugi) predstavlja još jedan bitan čimbenik koji učenicima otežava usvajanje ovoga jezičnog područja. Pojam *transfer* počeo se rabiti u polju *usvajanja stranoga jezika* još prije više od pola stoljeća. Glavni pristup proučavanju usvajanja stranoga jezika tada je bila *kontrastivna analiza* čijim se začetnikom smatra lingvist Robert Lado. Najveći utjecaj na razvoj kontrastivne analize imao je *bihevizizam* kao dominantna teorija u američkoj lingvistici i psihologiji tijekom četrdesetih i pedesetih godina prošloga stoljeća (Saville-Troike, 2006: 34). I sam pojam *transfer* koji kontrastivna analiza rabi zapravo potječe iz bihevizizma. Bihevizisti smatraju da će učenje zadatka A utjecati na učenje zadatka B. Primjerice osoba koja zna igrati tenis primijenit će to iskustvo kada počne igrati stolni tenis, odnosno primijenit će stare vještine u novoj, ali sličnoj situaciji.

Kontrastivna analiza ove spoznaje primjenjuje na učenje stranoga jezika. Do *pozitivnoga transfera* dolazi kada materinji jezik olakšava usvajanje drugoga jezika, odnosno kada se ista konstrukcija može uporabiti u obama jezicima. Kada je materinji jezik uzrok pogriješaka u drugome jeziku, to nazivamo *negativnim transferom* ili *interferencijom*. Zastupnici rane verzije kontrastivne analize smatraju kako uspješno učenje stranoga jezika podrazumijeva učenje razlika između dvaju jezika. Sličnosti se mogu ignorirati jer ne potiču stjecanje novoga znanja.

U kasnim sedamdesetima glavna postavka izvorne verzije kontrastivne analize, po kojoj sličnost među jezicima olakšava učenje, a razlike ga otežavaju, dokazuje se kao nevaljana. Štoviše, istraživanja pokazuju da vrijedi upravo suprotno, odnosno da učenici često bez problema usvajaju aspekte stranoga jezika koji se razlikuju od njihova materinjeg jezika.

Taj zaključak podupiru istraživanja što su ih proveli Kleinmann (1977.), Ringbom (1987.) te Oller i Zaihosseiny (1970.) (u: Gass – Selinker, 2008: 138). Kleinmann (u: Gass – Selinker, 2008: 145) ističe kako različitosti stranoga jezika u odnosu na prvi imaju „učinak novine“ te da ih učenici često usvajaju bez problema, osobito ako je riječ o bitnim konstrukcijama koje se često rabe u stranome jeziku. Po ovoj, takozvanoj *umjerenoj verziji kontrastivne analize* sličnost među jezicima zapravo je najčešći uzrok negativnoga transfera.

Mali se broj istraživanja do sada bavio vezom transfera i frazema. Budući da su postojeće studije kulturološki i jezično specifične, postoji potreba za sličnim istraživanjima koja bi se usredotočila na učenike engleskoga kojima je hrvatski materinji jezik.

3. Istraživanje

3.1. Cilj istraživanja

Predmet je ovoga istraživanja sposobnost učenika engleskoga jezika koji su izvorni govornici hrvatskoga prepoznati ekvivalenciju između engleskih i hrvatskih frazema. Cilj je dobiti uvid u probleme što ih ispitanici kao izvorni govornici hrvatskoga imaju pri razumijevanju engleskih idiomatskih izraza. Pri tome su u središtu pozornosti problemi uzrokovani sintaktičkim, leksičkim i pragmatičkim posebnostima engleskih frazema kao i utjecajem materinjega jezika (transfer). Metoda koja se rabi jest prijevod engleskih frazema na hrvatski i obrnuto.

Osim što će se baviti problemima vezanim za frazeme, ovo će se istraživanje pozabaviti i čimbenicima koji olakšavaju razumijevanje i usvajanje idiomatskoga jezika. Pri tome se pozornost ponajviše usmjeruje na ulogu konteksta čije je značenje za razumijevanje neupitno; riječima E. A. Nide (2001: 31), kontekst u kojemu se određeni termin nalazi važniji je za razumijevanje od samoga termina.

Budući da je ovakav tip istraživanja jezično i kulturološki ograničen, usporedba sa sličnim istraživanjima vezanima za druge jezične grupe

pomoći će utvrditi imaju li učenici engleskoga jezika, čiji je materinji jezik hrvatski, probleme koji su svojstveni samo toj jezičnoj skupini.

3.2. Metode i uzorak

Devedeset studenata Filozofskoga fakulteta u Mostaru, studijska grupa engleski jezik i književnost, izabrani su kao ispitanici ovoga istraživanja. Budući da je za fluentnost u uporabi idiomatskih izraza potreban napredan stupanj znanja engleskoga jezika, za ispitanike su izabrani studenti viših godina studija – od ukupnoga broja dvadeset ispitanika studenti su pete godine, trideset su studenti četvrte godine, a četrdeset studenti treće godine. Viša godina studija bila je jedini kriterij prilikom izbora.

Zadatak ispitanika bio je prevesti tri radna lista s frazemima. Pri tome su frazemi shvaćeni u širem smislu, kako to predlaže Fernando (1996.), koji pojam *frazem* shvaća kao termin koji obuhvaća sve fiksne izraze u jeziku uključujući i poslovice, poredbe i izreke.

Izvor frazema bili su *Collins Cobuild Dictionary of Idioms* (1997), *Oxford Dictionary of Idioms* (2004), *Longman's Dictionary of Contemporary English* (2007) i *Hrvatski jezični portal* (<http://hjp.srce.hr/>).

Frazemi su podijeljeni u četiri skupine:

1. frazemi koji imaju isti oblik i značenje u obama jezicima (*identični frazemi*)
2. frazemi koji imaju isto značenje u obama jezicima, ali im se oblik djelomično razlikuje (*slični frazemi*)
3. frazemi koji imaju isto značenje u obama jezicima, ali potpuno različite oblike (*različiti frazemi*)
4. frazemi koji su svojstveni za određeni jezik – ne postoji ekvivalencija u obliku i značenju između dvaju jezika

Kako bi se izbjegao velik broj slučajeva gdje ispitanici ne navode nikakav odgovor, što bi moglo negativno utjecati na konačne rezultate istraživanja, kriterij za izbor frazema bilo je poznavanje izraza. Budući da autorica rada sudjeluje u izvođenju nastave na kolegijima Idiomatski

engleski, Jezične vježbe V i Jezične vježbe VI na Odjelu za engleski jezik i književnost Filozofskoga fakulteta u Mostaru, kao korpus najvećim su dijelom izabrani frazemi što se obrađuju u okviru navedenih kolegija. U slučajevima kada to nije bilo moguće, odnosno ako bi kategorija frazema ograničila izbor, frazemi su izabrani proizvoljno – jedini kriteriji bili su izbjegavanje zastarjelih i rijetkih izraza koji bi ispitanicima vrlo vjerojatno bili nepoznati.

Prvi radni list sastoji se od dvadeset engleskih frazema, po pet za svaku skupinu. Frazemi su navedeni kao pojedinačni izrazi, odnosno bez konteksta. Drugi radni list sadrži iste frazeme, ovaj put u kontekstu. Primjeri rabljeni u ovome radnom listu uzeti su iz rječnika *Longman Dictionary of Contemporary English* (2007), *Cambridge International Dictionary of Idioms* (2002) te iz internetskih izvora (<http://idioms.thefreedictionary.com/>). Na trećem radnom listu navedeno je petnaest hrvatskih frazema koji imaju identične, djelomično slične ili po obliku potpuno različite, ali po značenju iste engleske ekvivalente, pri čemu se svaka skupina sastoji od pet frazema. Kategorija četiri (frazemi koji postoje u samo jednome jeziku) u ovome je slučaju izostavljena zato što se na ovome uzorku provjera utjecaj interferencije u smjeru hrvatski frazem – engleski frazem.

Analizom studentskih prijevoda provjerava se valjanost sljedećih hipoteza:

1. Prilikom prevođenja engleskih frazema bez konteksta na hrvatski jezik studenti će imati najmanje problema s pronalaženjem ekvivalenata za frazeme iz prve skupine, gdje će zbog ekvivalencije u obliku i funkciji doći do pozitivnoga transfera, što će ispitanicima olakšati posao. Zbog nedostatka bilo kakve sličnosti s materinim jezikom (što eliminira pozitivan transfer), studenti bi trebali imati najviše problema s četvrtom skupinom frazema.
2. Prijevod engleskih frazema u kontekstu na hrvatski trebao bi biti točniji u usporedbi s prijevodom pojedinačnih frazema (bez konteksta).
3. Sukladno istraživanjima autora koji zastupaju umjerenu verziju kontrastivne analize, prilikom prevođenja frazema s hrvatskoga

na engleski interferencija bi trebala biti najizraženija u kategoriji dva (slični frazemi).

Prilikom analize prijevoda za prve tri kategorije izraza jedino je ekvivalentan frazem prihvaćen kao točan odgovor. Parafraziranje je tretirano kao posebna kategorija jer ga ne možemo smatrati netočnim odgovorom ako su ispitanici ispravno objasnili značenje frazema, ali se isto tako ne može prihvatiti kao potpuno točan prijevod ako se za zadani izraz može pronaći ekvivalentan frazem u drugome jeziku. Kako frazemi iz četvrte skupine nemaju ekvivalente u drugome jeziku, kao točan odgovor prihvaćena je ispravna parafraza, a kategorija „ekvivalentan frazem“ izostavljena je.

4. Rezultati i diskusija

4.1. Provjera prve hipoteze

Tablica 1: Analiza uspješnosti prijevoda za prvu skupinu frazema (identični frazemi)

FRAZEM	EKVIVALENTAN FRAZEM	PARAFRAZIRANJE	NETOČAN ODGOVOR	BEZ ODGOVORA
1. on the tip of one's tongue	100%	–	–	–
2. to read between the lines	98%	–	2%	–
3. to look for a needle in a haystack	69%	–	31%	–
4. put two and two together	94%	1%	5%	–
5. knock on wood	79%	–	10%	11%

Tablica 2: Analiza uspješnosti prijevoda za drugu skupinu frazema (slični frazemi)

FRAZEM	EKVIVALENTAN FRAZEM	PARAFRAZIRANJE	NETOČAN ODGOVOR	BEZ ODGOVORA
1. like two peas in a pod	33%	9%	22%	36%
2. better safe than sorry	71%	–	21%	8%

3. to make a mountain out of a molehill	72%	–	12%	16%
4. a sight for sore eyes	49%	–	26%	25%
5. a bolt from the blue	49%	13%	4%	34%

Tablica 3: Analiza uspješnosti prijevoda za treću skupinu frazema (različiti frazemi)

FRAZEM	EKVIVALENTAN FRAZEM	PARAFRAZIRANJE	NETOČAN ODGOVOR	BEZ ODGOVORA
1. a piece of cake	79%	11%	9%	1%
2. When the going gets tough, the tough get going.	8%	2%	25%	65%
3. to jump the gun	6%	-	18%	76%
4. When pigs can fly!	65%	3%	15%	17%
5. You can't have your cake and eat it, too.	73%	3%	16%	8%

Tablica 4: Analiza uspješnosti prijevoda za četvrtu skupinu frazema (frazemi koji nemaju ekvivalent u hrvatskome jeziku)

FRAZEM	PARAFRAZIRANJE	NETOČAN ODGOVOR	BEZ ODGOVORA
1. to take coals to New Castle	16%	26%	58%
2. to go Dutch	34%	29%	37%
3. not my cup of tea	23%	65%	12%
4. couch potato	52%	12%	36%
5. white lie	37%	19%	44%

Rezultati pokazuju kako izvorni govornici hrvatskoga, koji su na naprednome stupnju učenja engleskoga jezika, relativno lako prevode engleske frazeme čiji su oblik i značenje identični hrvatskim. Vidljivo je da je identičnost konstrukcija ispitanicima olakšala posao, čime je potvrđen utjecaj pozitivnoga transfera. Također se pokazalo kako najviše problema imaju s prevodenjem idiomatskih izraza koji nemaju ekvivalent u hrvatskome jeziku. Prijevodi također upućuju na zaključak da frazeme iz ove skupine studenti često površno poznaju jer je po njihovim odgovorima vidljivo kako im je izraz poznat, ali ne i potpuno jasan (primjerice dio je ispitanika frazem *to go Dutch* povezao hrvatskim izrazom *čist*

račun, duga ljubav). Zanimljivo je da nema velikih varijacija u podacima koji se odnose na uspješnost prevođenja frazema iz kategorije 2 i kategorije 3. Međutim u kategoriji 2 ispitanici su pokazali najveću sklonost pogriješnomu povezivanju engleskoga frazema s hrvatskim izrazom koji ima sličnu metaforičku osnovu ili mu nalikuje po obliku i leksiku, ali nije ekvivalentan po značenju. Primjerice, zbog sličnosti u obliku, izraz *better safe than sorry* 10% studenata prevelo je kao *bolje ikada nego nikada*, dok je za frazem *like two peas in a pod* 11% ispitanika kao ekvivalent navelo hrvatski izraz *kao nokat i prst/meso* (sličnost u metaforičkoj osnovi). Stoga možemo zaključiti da se kategorija sličnih frazema ipak pokazala problematičnijom od kategorije različitih frazema.

4.2. Provjera druge hipoteze – uloga konteksta

Tablica 5: Usporedba uspješnosti prijevoda prve kategorije frazema (identični frazemi) bez konteksta i u kontekstu

FRAZEM	POSTOTAK TOČNIH PRIJEVODA FRAZEMA BEZ KONTEKSTA	POSTOTAK TOČNIH PRIJEVODA FRAZEMA U KONTEKSTU
1. on the tip of one's tongue	100%	100%
2. to read between the lines	98%	96%
3. to look for a needle in a haystack	69%	78%
4. put two and two together	94%	91%
5. knock on wood	79%	87%

Tablica 6: Usporedba uspješnosti prijevoda druge kategorije frazema (slični frazemi) bez konteksta i u kontekstu

FRAZEM	POSTOTAK TOČNIH PRIJEVODA FRAZEMA BEZ KONTEKSTA	POSTOTAK TOČNIH PRIJEVODA FRAZEMA U KONTEKSTU
1. like two peas in a pod	33%	65%
2. better safe than sorry	71%	75%
3. to make a mountain out of a molehill	72%	84%
4. a sight for sore eyes	49%	71%
5. a bolt from the blue	49%	54%

Tablica 7: Usporedba uspješnosti prijevoda treće kategorije frazema (različiti frazemi) bez konteksta i u kontekstu

FRAZEM	POSTOTAK TOČNIH PRIJEVODA FRAZEMA BEZ KONTEKSTA	POSTOTAK TOČNIH PRIJEVODA FRAZEMA U KONTEKSTU
1. a piece of cake	79%	83%
2. When the going gets tough, the tough get going.	8%	8%
3. to jump the gun	6%	51%
4. When pigs can fly!	65%	84%
5. You can't have your cake and eat it, too.	73%	84%

Tablica 8: Usporedba uspješnosti prijevoda za četvrtu skupinu frazema (frazemi koji nemaju ekvivalent u hrvatskome jeziku) bez konteksta i u kontekstu

FRAZEM	POSTOTAK TOČNIH PRIJEVODA FRAZEMA BEZ KONTEKSTA	POSTOTAK TOČNIH PRIJEVODA FRAZEMA U KONTEKSTU
1. to take coals to New Castle	16%	27%
2. to go Dutch	34%	64%
3. not my cup of tea	23%	75%
4. couch potato	52%	44%
5. white lie	37%	52%

Podatci dobiveni analizom prijevoda četiriju kategorija frazema u kontekstu pokazuju da je i druga hipoteza potvrđena, odnosno da kontekst ima veliku važnost za razumijevanje i prevođenje idiomatskih izraza. To se osobito odnosi na kategoriju dva u kojoj se postotak slučajeva gdje su ispitanici pogriješno povlačili usporednice između engleskoga izraza i njemu po strukturi, izboru vokabulara ili metaforičkoj osnovi sličnomu hrvatskom izrazu znatno smanjio. U slučaju prijevoda identičnih frazema u kontekstu nije zabilježen velik porast u odnosu na prijevod istih frazema bez konteksta. Zahvaljujući utjecaju pozitivnoga transfera, ispitanici se očigledno u tome slučaju ne moraju oslanjati na kontekst.

4.3. Provjera treće hipoteze – uloga negativnoga transfera

Hipoteza po kojoj će negativan transfer biti najizraženiji prilikom prevođenja sličnih frazema provjerena je analizom prijevoda petnaest pojedinačnih frazema s hrvatskoga na engleski jezik. Negativnim transferom smatraju se pogriješke koje odražavaju utjecaj hrvatskoga jezika na engleski prijevod na bilo kojoj jezičnoj razini.

Tablica 9: Analiza uspješnosti hrvatsko-engleskoga prijevoda za prvu skupinu frazema (identični frazemi)

FRAZEM	EKVIVALEN- TAN FRAZEM	PARAFRAZI- RANJE	NETOČAN ODGOVOR	BEZ ODGOVORA
1. zakopati glavu u pijesak	15%	2%	49%	34%
2. crna ovca (u obitelji)	42%	1%	56%	1%
3. usponi i padovi	45%	-	22%	23%
4. bojati se svoje sjene	47%	2%	28%	23%
5. naoružan do zuba	5%	8%	25%	62%

Tablica 10: Analiza uspješnosti hrvatsko-engleskoga prijevoda za drugu skupinu frazema (slični frazemi)

FRAZEM	EKVIVALEN- TAN FRAZEM	PARAFRAZI- RANJE	NETOČAN ODGOVOR	BEZ ODGOVORA
1. Ne diraj lava dok spava!	2%	4%	33%	61%
2. zakopati ratnu sjekiru	11%	9%	36%	44%
3. lovačke priče	7%	13%	18%	62%
4. imati osmijeh od uha do uha	6%	8%	41%	45%
5. prije nego što kažeš keks	15%	2%	28%	55%

Tablica 11: Analiza uspješnosti hrvatsko-engleskoga prijevoda za treću skupinu frazema (različiti frazemi)

FRAZEM	EKVIVALEN- TAN FRAZEM	PARAFRAZI- RANJE	NETOČAN ODGOVOR	BEZ ODGOVORA
1. Ne tiče me se!	59%	10%	7%	24%
2. Nosi se!	63%	-	21%	16%
3. zbrajati babe i žabe	-	2%	25%	73%

4. otegnuti papke	64%	15%	5%	16%
5. biti kao nokat i meso	-	10%	43%	47%

Podatci navedeni u tablicama 9, 10 i 11 pokazuju kako su ispitanici imali više problema s prevodenjem s materinjega jezika na strani u odnosu na prevodenje sa stranoga jezika na materinji. Međutim ta činjenica ne iznenađuje jer učenici stranoga jezika teško mogu razviti isti osjećaj za jezik kao izvorni govornici. Dio stručnjaka za područje prevodenja čak smatra kako se prevodenje na jezik koji prevoditelju nije materinji ne bi uopće trebalo prakticirati (Baker, 1992: 64).

Što se prve kategorije tiče, do transfera je došlo u slučaju triju frazema – *zakopati glavu u pijesak, crna ovca (u obitelji) i bojati se svoje sjene*. Najčešće pogreške vezane su za izostavljanje članova (*to bury your head in __ sand, black sheep in __ family*) zbog toga što ta jezična kategorija ne postoji u hrvatskome jeziku.

U drugoj kategoriji interferencija je zabilježena u prijevodima svih pet izraza. U slučaju prvoga frazema (*ne diraj lava dok spava*) utjecaj negativnoga transfera uočen je u prijevodima prvoga dijela izraza (*ne diraj*) koji je 98% ispitanika prevelo imperativom *don't* ili *leave... alone* iako engleski izvornik rabi nešto blaži oblik *let* koji bi više odgovarao hrvatskim izrazima *neka* ili *pusti*. U frazema *zakopati ratnu sjekiru* interferencija je zamijećena u prijevodima *to bury the war hatchet*. Naime engleski ekvivalent ne sadrži pridjev *ratni* – točan izraz glasi *to bury the hatchet* – ali je 15% ispitanika pod utjecajem hrvatskoga jezika dodalo i riječ *war*. Negativan transfer u slučaju trećega frazema *lovačke priče* (engleski izvornik glasi *cock and bull story*) uočen je u prijevodu *old maids' stories*. Jasno je kako su ispitanici na umu imali hrvatski izraz *bapske priče*, koji je sličan izrazu *lovačke priče* po tome što se iznosi neistina, iako se izraz *bapske priče* u hrvatskome prvotno odnosi na praznovjerja. Kod četvrtoga frazema (*imati osmijeh od uha do uha*), čiji je engleski ekvivalent izraz *be all smiles*, interferencija je zabilježena na primjeru prijevoda *to laugh with full heart*. Navedeni prijevod odražava utjecaj hrvatskoga izraza *smijati se od sveg srca*. U slučaju petoga frazema (*prije nego što kažeš keks*) negativan transfer uočen je u prijevodu *before than*

you can say Jack Robinson, gdje su ispitanici dodali riječ *than* koja odgovara hrvatskomu *nego*, a koja se u engleskome izrazu ne rabi.

Podatci pokazuju kako sličnost frazema zbilja dovodi do negativnoga transfera koji je u slučaju ove kategorije bio vrlo izražen.

U trećoj kategoriji negativan transfer zabilježen je kod trećega i petoga frazema. Frazem *zbrajati babe i žabe* 11% studenata pogriješno je prevelo kao *compare apples and pears*, umjesto *compare apples and oranges* kako glasi pravilan engleski ekvivalent. Prijevod *compare apples and pears* odražava utjecaj hrvatskoga izraza *zbrajati kruške i jabuke*, koji je zapravo sinonim frazemu *zbrajati babe i žabe*. U slučaju frazema *biti kao nokat i meso*, čiji engleski ekvivalent glasi *be as thick as thieves*, 10% ispitanika navelo je odgovor *like finger and nail*, gdje se osjeti utjecaj hrvatskoga izraza *biti kao nokat i prst*.

Na kraju se može zaključiti kako je u kategoriji različitih frazema negativan transfer bio manje izražen u odnosu na kategoriju sličnih frazema, što pokazuje da ranija postavka kontrastivne analize prema kojoj različitost među jezicima dovodi do interferencije u ovome slučaju nije valjana. Valjanom se pokazala hipoteza umjerene verzije kontrastivne analize po kojoj sličnost izraza najviše utječe na pojavu negativnoga transfera.

Zaključak

Istraživanje prezentirano u ovome radu ukazalo je na mnoštvo problema koje ispitanici kao izvorni govornici hrvatskoga jezika, čije je znanje engleskoga jezika na naprednome stupnju, imaju s razumijevanjem, uporabom i prevođenjem idiomatskoga jezika.

Kako je i pretpostavljeno, identični frazemi pokazali su se kao najmanje problematični. Zahvaljujući utjecaju pozitivnoga transfera, ispitanici su u većini slučajeva lako pronašli hrvatski ekvivalent engleskim izrazima. Zanimljivo je da u ovoj kategoriji frazema kontekst nije odigrao bitnu ulogu jer je uspješnost prijevoda identičnih frazema u kontekstu i bez njega bila gotovo ista.

Kategorije sličnih i različitih frazema ispitanicima su zadale znatno više problema u odnosu na prvu kategoriju. Iako tablice 2 i 3 ne ukazuju na velike varijacije u rezultatima, dodatna analiza pokazala je kako je kategorija sličnih frazema ipak bila problematičnija. Naime prevodeći slične frazeme, ispitanici su pokazali sklonost pogriješnu povezivanju engleskih izraza s hrvatskim frazemima koji u nekome aspektu nalikuju na engleski izraz – bilo po metaforičnoj osnovi, strukturi ili leksiku. Prijevod istih izraza u kontekstu pokazao je da se trend povlačenja pogriješnih usporednica među frazemima znatno smanjio.

Ispitanici su najviše problema imali s frazemima koji postoje samo u engleskome jeziku, što je također sukladno očekivanjima jer su takvi izrazi usko vezani za kulturu kojoj ispitanici ne pripadaju. Analiza prijevoda također je pokazala kako ispitanici imaju problema s uočavanjem nijansā značenja ovakvih frazema jer su ih često povezivali s hrvatskim izrazima koji su engleskim bliski, ali ne i jednaki po značenju – npr. *raditi Sizifov posao* i *take coals to New Castle*. Međutim kontekst je u velikoj mjeri pomogao ispitanicima bolje razumjeti izraze pa su i rezultati prijevoda ove kategorije frazema u kontekstu bili znatno bolji u odnosu na prijevod istih izraza bez konteksta.

Kontekst je dakle u svim kategorijama osim prve olakšao razumijevanje i prevođenje frazema i utjecao na smanjenje pogriješaka. U kategoriji identičnih frazema pokazalo se kako je utjecaj pozitivnoga transfera dovoljan za prepoznavanje ekvivalencije među izrazima tako da kontekst u tome slučaju nije krucijalan. Slučaj izraza *When the going gets tough, the tough get going*, gdje kontekst nije pomogao razjasniti značenje, navodi na pretpostavku da kontekst ne će biti koristan ako nije dovoljno ilustrativan ili širok. Međutim podatci kojima raspolažemo ne omogućuju provjeru takve hipoteze.

Analiza prijevoda hrvatskih frazema na engleski ukazala je na činjenicu da studenti čak i na naprednome stupnju učenja jezika imaju velikih problema s pronalaženjem engleskih ekvivalenata hrvatskim izrazima. Međutim očekivati je da će ispitanici imati više problema s pronalaženjem ekvivalenta u jeziku koji im nije materinji. Kao što je već spomenuto, dio stručnjaka za područje prevođenja (Baker, 1992.) sugerira kako

prevođenje na jezik koji prevoditelju nije materinji treba izbjegavati jer je teško postići razinu znanja jezika i fluentnosti ekvivalentnu izvornim govornicima.

U ovome dijelu istraživanja provjereno je u kolikoj su mjeri pogreške što su ih ispitanici činili prouzrokovane utjecajem materinjega jezika te u kojoj je kategoriji frazema utjecaj negativnoga transfera najjači. Ispostavilo se da je interferencija najmanje izražena u kategoriji različitih frazema, čime je potvrđena ranije spomenuta postavka da učenici zbog *učinka novine* često brže usvoje aspekte stranoga jezika koji su potpuno različiti od materinjega (Kleinmann, 1977, u: Gass – Selinker, 2008: 145). Rezultati su također potvrdili postavke umjerene verzije kontrastivne analize po kojoj sličnosti a ne razlike među jezicima uzrokuju interferenciju (Gass – Selinker, 2008). Pokazalo se kako je negativan transfer bio najjače zastupljen u kategoriji sličnih frazema, gdje je njegov utjecaj zabilježen pri prijevodu svih pet izraza. Zanimljivo je da je interferencija zabilježena čak i pri prijevodu identičnih frazema, što možemo objasniti činjenicom da dva izraza u jeziku nikada nisu lingvistički potpuno jednaka. Budući da su frazemi najčešće složene jezične jedinice, neminovno je da ćemo pri traženju ekvivalenta u drugome jeziku naići na određene lingvističke aspekte koji se nikada ne preklapaju u dvama jezicima – primjerice engleski članovi koji ne postoje u hrvatskome jeziku.

Slično istraživanju koje je Irujo (1986-a) provela na španjolskim studentima, rezultati ove studije pokazali su kako studenti engleskoga čiji je materinji jezik hrvatski pri prevođenju frazema također rabe niz strategija koje odražavaju utjecaj materinjega jezika. Tako je uočeno više primjera uopćavanja, primjerice *to bury the axe* umjesto *to bury the hatchet*, doslovnih prijevoda, kao i uporabe različitoga frazema od očekivanoga.

Bitno je istaknuti i kreativnost koju su studenti pokazali pri prevođenju. Znatian broj parafraza izvrsno je ilustrirao značenje frazema, a ekvivalenti kojih su se ispitanici sjetili u nekoliko navrata bili su rijetki – primjerice *na sveto Nigdarjevo* ili regionalno ograničeni – primjerice *ne možeš imati i pare i jare*. Jedan je ispitanik čak smislio vlastiti frazem:

nositi janjetinu na Pag za *take coals to New Castle*, koji nažalost nije potvrđen, ali po značenju savršeno odgovara engleskomu izrazu.

Osim znanstvenika, rezultati ovoga istraživanja mogu zanimati i nastavnike koji se bave poučavanjem frazema. Pri tome je važno imati na umu činjenicu da se ova studija isključivo odnosi na jednu jezičnu grupu, odnosno na učenike engleskoga jezika čiji je materinji jezik hrvatski. Nastavnicima se pruža mogućnost da pretpostave kada će pri učenju frazema doći do interferencije i upozore učenike na moguće pogreške te da porade na kategorijama frazema koje su se pokazale problematičnim.

Na kraju je također nužno istaknuti kako se rezultati ovoga istraživanja u gotovo svim aspektima podudaraju s istraživanjima provedenima na različitim jezičnim grupama (Irujo, 1986-a; Hussein – Khanji – Makhzoomy, 2000; Payung, 2008). Uočene su samo dvije posebnosti vezane za učenike engleskoga koji su izvorni govornici hrvatskoga. Prva se odnosi na ranije spomenutu tendenciju ispitanika da u kategoriji sličnih frazema povlače pogrešne usporednice s hrvatskim izrazima koji na nekoj jezičnoj razini nalikuju na engleske frazeme, dok se druga tiče kategorije frazema koji postoje samo u engleskome jeziku, gdje su ispitanici pokazali površno poznavanje izraza jer često nisu uspijevali u potpunosti razumjeti njihove konotacije.

Literatura

- BAKER, M. (1992) *In Other Words. A Coursebook on Translation*, London – New York: Routledge.
- BARIĆ, E. et al. (1997) *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
- BASSNETT, S. (2002) *Translation Studies*, London – New York: Routledge.
- CACCIARI, C. – TABOSSI, P., ed. (1993) *Idioms: Processing, Structure and Interpretation*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- ELLIS, R. (1997) *Second Language Acquisition*, Oxford: Oxford University Press.

- FERNANDO, C. (1996) *Idioms and Idiomaticity*, Oxford: Oxford University Press.
- GASS, S. M. – SELINKER, L. (2008) *Second Language Acquisition. An Introductory Course*, London – New York: Routledge.
- GLUCKSBERG, S. (2001) *Understanding Figurative Language. From Metaphors to Idioms*, New York: Oxford University Press.
- GRANGER, S. – MEUNIER, F. (2008) *Phraseology. An Interdisciplinary Perspective*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- HUSSEIN, R. et al. (2000) „The Acquisition of Idioms: Transfer or What?“, *Journal of King Saud University. Languages & Translation*, 12 (1): 23-34.
- IRUJO, S. (1986-a) „Don't Put Your Leg in Your Mouth: Transfer in the Acquisition of Idioms in a Second Language“, *TESOL*, 20 (2): 287-300.
- IRUJO, S. (1986-b) „Learning and Teaching Idioms“, *EL. T.* 40 (2): 59-68.
- MIHALJEVIĆ, M. – KOVAČEVIĆ, B. (2006) „Frazemi kroz funkcionalne stilove“, *Jezik: časopis za kulturu hrvatskog književnog jezika*, 53 (1): 1-15.
- MOON, R. (1998) *Fixed Expressions and Idioms in English. A Corpus-Based Approach*, New York: Oxford University Press.
- NIDA, E.A. (2001) *Contexts in Translating*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- O'KEEFFE, A. – MCCARTHY, M. – CARTER, R. (2007) *From Corpus to Classroom. Language Use and Language Teaching*, Cambridge: Cambridge University Press.
- OMAZIĆ, M. (2002) „O poredbenom frazemu u engleskom i hrvatskom jeziku“, *Jezikoslovlje*, 3 (1-2): 99-129.
- PAYUNG, C. (2008) „Learners' Recognition of Thai-English Idiom Counterparts“, *The Linguistics Journal*, 3 (3): 145-159.

- SAVILLE-TROIKE, M. (2006) *Introducing Second Language Acquisition*, Cambridge: Cambridge University Press.

Rječnici

- BENDOW, I. (2006) *Englesko-hrvatski frazeološki rječnik*, Zagreb: Školska knjiga.
- *Cambridge International Dictionary of Idioms* (2002) Cambridge: Cambridge University Press.
- *Collins Cobuild Dictionary of Idioms* (1997) London: HarperCollins.
- DRVODELIĆ, M. (1996) *Hrvatsko-engleski rječnik*, Zagreb: Školska knjiga.
- KLAJIĆ, B. (1988) *Rječnik stranih riječi*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- *Longman Dictionary of Contemporary English* (2007) Pearson Longman.
- SIEFRING, J., ed. (2004) *Oxford Dictionary of Idioms*, Oxford and New York: Oxford University Press.
- VRGOČ, D. – FINK ARSOVSKI, Ž. (2008) *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik*, Zagreb: Naklada Ljevak.

Internetski izvori

- *Hrvatski jezični portal*, <<http://hjp.srce.hr>>
- *The Free Dictionary of Idioms*, <<http://idioms.thefreedictionary.com>>